

VÉGVÁR

Végvár, románul Tormac, németül Rittberg. Temes megyében, vidéki viszonylatban a magyarság itt képes talán a legtöbb helyi érték felmutatására, annak ellenére, hogy a helyhatósági választásokat rendre elbukja és 1996 óta folyamatosan román polgármester áll a község élén. A községközpontban máig a magyarság van túlsúlyban (1250 fő), de a községhez csatolt további két település (Kádár-Cadăr, Sipet-Şipet) szinte kizárólagosan románok lakta, ezért az arány megváltozik (1500 román lakos).

Végvár II. József császár uralkodása alatt, a harmadik német telepítéskor keletkezett. Az 1786-tól 1787-ig Pest megyéből ide telepített rakamazi római katolikus vallású, 234 (kezdetben 82) német család közül öt évvel később 34 elhagyta a *Rittberg*nek nevezett helységet és Vecseházára települt át. Ekkor a királyi kincstár az általa itt fenntartott katolikus plébánost, *Kropf Felicián* ferencrendi szerzetest is Vecseházára helyezte át.¹ Az áttelepült családok helyére az 1790. július 13-án jóváhagyott felterjesztés alapján tűzkár által tönkrement telepéseket hoztak a kassai kincstári kerületből.² Ugyanekkor a rittbergi német lakosság másik részét Daruvárra telepítették és helyettük onnan 78 evangélikus családot hoztak. De már az 1794 évi evangélikus egyházi gyűlésen azt panaszolták a résztvevők, hogy 19 család elszökött Rittbergből. Ezt követően a kincstár még 1794-ben a Körösök és a Tisza mentéről (Csanád, Csongrád, Békés és Heves vármegyékből) mintegy 150 magyar református családot telepített ide.³ Mivel a szökések miatt hamarosan már 100 üres telek keletkezett, a hatóságok 1800-ban Pécskáról magyar református telepéseket hozattak, ami által megszűnt a rittbergi ágoston hitvallású evangélikus egyház is. Mivel a helységben maradt római katolikus hívők 1817-től Niczkyfalvához lettek beosztva,⁴ ettől kezdve Rittberg református vallású magyar község lett.

¹ A csanád-egyházmegyei papság 1901. évi névtára 133.o.szerint.

² Kernuch Adolf: *A bánáti evangélikus esperesség monográfiája*, 266-267. o.

³ Borovszky Samu, i.m. Temes vármegye, 125.o., Végvár címszó alatt.

⁴ *Szentkláray Jenő*: Történelmi Adattár, III. 133. o.

1800. június 7-én a még német nevet viselő *Rittberg* község elöljárósága és a 144 református települő már magyar nyelvű szerződést kötött a Temesvárról a községbe küldött *Báró Boselli* és *König Antal* kincstári megbízottakkal a község jogairól és kötelezettségeiről. A magyar nyelvű okirat tulajdonképpen csupán írásban rögzíti a már korábban, 1795-ben szóban megfogalmazott pontokat. Érdekes odafigyelni az aláírásokra. A kincstár részéről a már említett küldöttek, a község részéről *Boros István* prédikátor, *Korsós Péter* bírós 143 gazda hangzatos magyar nevekkal. Íme néhány ezek közül: *Szabó Péter*, *Nagy Sándor*, *Szűcs István*, *Székely Mihály*, *Bogár János*, *Szombathy Mihály*, *Sallay András*, *Virág Ferenc*, *Teleki István*, stb.

Sokan az aláírók közül azonban elhagyták a községet, mert annak urai (1810-től *Meriadec de Rohan Guemené Lajos Viktor*, francia herceg, aki adományul kapta Rittberget; valamint *Vajkffy István*, aki utóbbtól vette meg 1818-ban) nem tartották be a szerződés pontjait. Az ígéretek, mint a papilak és a templom építése csak papíron maradtak. Szalmafedeles házikó maradt továbbra is a prédikátor lakása, ugyanúgy mint maga a templom is.

Az 1954-es templomi emléktábla

Változott a helyzet 1829-ben, amikor Rittberg a dúsgazdag *Sina*, bécsi bankár-család birtokába került, főleg 1834-ben, báró *Sina György* idején, aki megújította a régi szerződést és ezáltal a lakosok jogait is. Ekkor már bízni lehetett az új, téglából épülendő templom kivitelezésében. Ez a bizakodás érződik abból jelentésből is, amelyet *Szirbik Miklós* vizitátor írt a debreceni püspökséghez 1835. május 19-én, a *Végváron* (akkori nevén *Rittbergen*) tett hivatalos látogatása alkalmával.⁵

Báró *Sina György* a templomépítést nem vállalta ugyan el, de annak felállításához 1500 Ft adománnyal hozzájárult s megígérte, hogy a templom építését megelőzőleg a tégláégetéshez szükséges fa biztosítására minden díj nélkül, a teljes kiirtás feltétele mellett annyi erdőt enged át a községnek, amennyire a téglá előállításánál szüksége lesz. A rittbergi templom csak 1888-ban épült fel, mindössze négy évvel korábban annál, hogy *Rittberg* képviselőtestülete az 1892-es közgyűlésen úgy határozzon, hogy a község német hangzású nevét az összlakosság magyar igénye szerint *Végvárra* változtatja.⁶

A 2004-ben felavatott emléktábla

⁵ A kéziratos jelentés szövegének fénymásolatát *Simon István* lugosi tanár úr bocsátotta rendelkezésemre.

⁶ Végvár 1901-ben megjelent monográfiája szerint.

Jelenleg Végvár lakosságának etnikai összetételében már jelentős román csoport van, olyannyira, hogy jelenleg az egykori református magyar községben épül a román ortodox templom.

A forradalom hőseinek emlékoszlopa